

КРИСТИНА ИВКОВИЋ¹
Мастер учитељ

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНАК

UDK: 37.091.3::78]:005.963

BIBLID: 0353-7129, 27(2022)2, p.209-226

МИШЉЕЊЕ УЧИТЕЉА О СТРУЧНОМ УСАВРШАВАЊУ ИЗ НАСТАВЕ ПРЕДМЕТА МУЗИЧКА КУЛТУРА²

Резиме: Питање целоживотног учења и усавршавања кроз формално, неформално и информално образовање током последњих неколико година постаје све актуелија тема у разним областима, па тако и у области образовања и усавршавања наставника и учитеља. У савременим друштвима се усавршавање наставника и учитеља посматра као један од кључних сегмената развоја савременог образовања, а заједно са њим и развоја читавог друштва, које почива на основама образовног система. Индивидуално и групно усавршавање учитеља јесте доминантан вид образовања и професионалног развоја учитеља у нашој земљи. С обзиром на бројне потенцијале наставе предмета Музичка култура, могућности утицаја на различите елементе развоја деце млађег школског узраста, фокус овог рада односио се на испитивање мишљења односно конкретних активности учитеља повезаних са индивидуалним и групним стручним усавршавањем у области наставе предмета Музичка култура. Кључни резултати овог истраживања указују на то да испитаници имају углавном позитивно мишљење како према индивидуалном, тако и према групном стручном усавршавању у домену наставе предмета Музичка култура. Њихове конкретне активности у контексту индивидуалног и групног усавршавања указују на разлику између мишљења и понашања испитаника. Наиме, упркос позитивном мишљењу које испитаници имају према индивидуалном и стручном усавршавању у домену наставе предмета Музичка култура испитаници укључени у ово истраживање узимају учешће релативно ретко.

Кључне речи: перманентно образовање, савремена школа, целоживотно учење, наставници разредне наставе, музика.

Увод

Истраживања која се односе на улогу и компетенције учитеља последњих година постају све сложенија, а то је узроковано сталним променама у настави

¹ ivkovcickristina1995@gmail.com

² Рад је проистекао из мастер рада под називом „Индивидуално и групно стручно усавршавање учитеља у области наставе предмета Музичка култура“, који је одбрањен 09. 09. 2020. године на Педагошком факултету у Сомбору Универзитета у Новом Саду, под менторством проф. др Биљане Јеремић.

у млађим разредима основне школе. Последњих деценија је најчешће помињано увођење инклузивне наставе (Milenović, 2010a; 2010b), реализација разредне наставе према иновативним системима и иновативним дидактичко-методичким моделима (Milenović, 2017) и остали иновативни приступи. Отуда и потреба другачијем приступу проучавању и истраживању улога и компетенција учитеља за реализацију савремене разредне наставе. Једно од подручја истраживања учитеља које се последњих година посебно интензивира је његово професионално усавршавање за планирање, реализацију, праћење и вредновање разредне наставе (Milenović, 2009). Отуда и питање да ли је перманентно образовање наставника и педагога потребно-питање је које се више не поставља, зато што се увидело да је перманентно образовање пут друштва ка даљем развоју који је неопходно пратити, да би се на компетентан и одговоран начин реализовала и вршила улога наставника и педагога, која мора пратити савремене друштвене трендове у развоју науке и технологије (Osmanović i Anđelković, 2015). Значај професије учитеља и његових стручних компетенција нарочито је видљив код развоја музичких способности ученика, јер наставне активности музике доприносе развоју музичких способности, укуса и формирања музичких и естетских вредности (Jurkić Sviben et al., 2021).

Перманентно образовање учитеља и наставника јесте основ професионалног развоја учитеља, а потом и основ различитих видова овог развоја. Професионални развој наставника омогућава континуирано стицање, проширивање и унапређивање знања, развијање и богаћење вештина и способности које су пожељне за успешне наставне активности, али и за активности ученика ван школе, пружа могућност стицања знања и вештина којима се обезбеђује квалитетна настава, успешна и ефективна сарадња са родитељима, колегама и локалном заједницом (Крстић и Османовић, 2015, стр. 190). Стручно усавршавање учитеља јесте ужи појам од професионалног развоја, с обзиром на то да је један од видова професионалног развоја учитеља. У домену стручног усавршавања учитеља могуће је направити разлику између индивидуалног и стручног усавршавања. Док индивидуално усавршавање код учитеља подразумева спровођење оних активности које сами учитељи сматрају као пожељне и адекватне у складу са потребама које код себе препознају, стручно усавршавање може бити посматрано као оно које је прописано одређеним правилницима и другим актима и које подразумева стицање нових и усавршавање постојећих компетенција важних за унапређење васпитно-образовног рада са децом, а које планира сама школска установа у складу са потребама и приоритетима у домену васпитања и образовања. Стручно усавршавање наставника један је од начина увођења иновативних решења у наставу, при чему је сагледавање искустава наставника кључно за разумевање овог процеса (Вујачић и др., 2017). Реализација наставе предмета Музичка култура која ће задовољити критеријуме савременог образовања захтева да је реализују учитељи који су мотивисани за свој рад, континуирано раде на

сопственом развоју и напретку и улажу време и енергију, како у индивидуално, тако и у стручно усавршавање.

У складу са свим наведеним, значајно и важно је да област наставе предмета Музичка култура, у контексту њеног савременог правца и развоја буде континуирано поткрепљивана савременим истраживањима, односно њиховим налазима и практичним импликацијама, с обзиром на то да је ово један од важнијих начина на које је могуће систематски, савремено, ефикасно и ефективно приступити питању индивидуалног и групног стручног усавршавања учитеља у области наставе предмета Музичка култура (Pećanac et al., 2016).

Перманентно образовање учитеља и наставника

Адекватно образовање учитеља и наставника, које чини њихово иницијално, формално образовање, али и различити процеси који се односе на целоживотно учење и усавршавање у току рада један од кључних резултата успешне наставе на свим узрастима деце. Важан чинилац васпитно-образовне успешности савремене школе је систем образовања и усавршавања наставника (Kalmar i Janković, 2021, str. 150). Кључ успешног образовања и професионалног развоја учитеља и наставника заправо јесте њихово перманентно образовање. Перманентно образовање заправо јесте целоживотно учење које се базира на формалном, неформалном и информалном образовању. Потреба за перманентним образовањем и усавршавањем наставника је нарочито повећана неколико година уназад појавом многобројних открића, проналазака, као и мноштвом података и информација присутних у свакодневном раду и животу, при чему да би учитељи и наставници успешно одговорили задацима који се пред њих постављају у друштву знања, морају ићи у корак са датим променама и прилагођавати им се (Minić & Jovanović, 2017, p. 68). Педагошки, психолошки и социјални развој учитеља и наставника јесу и требало би да буду основа њиховог перманентног образовања. Без адекватног перманентног усавршавања наставника и учитеља тешко је у данашње доба говорити о њиховој адекватној пракси и васпитно-образовном раду. У овом контексту стручно усавршавање учитеља и наставника је могуће посматрати као интегрални облик њиховог савременог перманентног образовања.

Теоријска полазишта

Индивидуално и групно стручно усавршавање учитеља

На основу проучавања стручног усавршавања учитеља као дела њиховог перманентног образовања могуће је донети бројне у пракси примењиве закључке. Бројни и разнолики изазови савремене природе са којима се у последњих

неколико деценија суочавају образовни системи широм света, а самим тим и запослени у оквиру ових система, примарно учитељи и наставници, јасно указују на потребу, улогу и значај континуираног усавршавања наставника и учитеља како би могло бити речи о адекватним наставничким, односно учитељским компетенцијама. У различитим савременим земљама и друштвима стручно усавршавање учитеља и наставника реализује се на различите начине, али стиче се утисак да се на њему интензивно инсистира у последњој деценији, с обзиром на интензиван број утицаја различитих савремених фактора на процес образовања, уплитање информационих технологија у живот ученика у најранијем детињству, формирање нових занимања, као и промене структуре информација које постају фокус образовања услед ових интензивних и континуираних промена. Стручно усавршавање наставника дефинисано је као "збир активности и радњи које се разликују, у њима учествују наставници а у циљу богаћења постојећег знања, развијања постојећих компетенција и планирања даљег усавршавања стручних способности" (Buchberger et al., 2000). У светлу савремених догађаја тежи се утицају на схватање значаја различитих облика образовања и додатног развијања компетенција од стране учитеља, те се прави јасно разликовање између индивидуалног и групног стручног усавршавања учитеља и истиче се значај и једног и другог вида усавршавања за праксу и свакодневни рад учитеља.

Приликом разматрања теме која се односи на индивидуално и групно стручно усавршавање учитеља јасно је да је важно направити јасну разлику између ова два облика усавршавања и развоја учитељских компетенција. Индивидуални облик стручног усавршавања остварује се самообразовањем и саморазумевањем: читањем одговарајуће литературе, хоспитовањем код истакнутих наставника, теоријским и емпиријским истраживањима практичара, увођењем иновација у васпитно-образовни рад и слично, док се групни облици стручног усавршавања остварују кроз: стручне активне, стручне скупове, семинаре, саветовања, симпозијуме, групне консултације, округле столове, трибине и, све више присутне, програме обуке и пројекте (Grandić i Stipić, 2011, str. 200). Наиме, под појмом индивидуалног усавршавања учитеља могуће је посматрати све оне активности које учитељи реализују самоиницијативно, самостално и углавном у оквиру свог слободног времена, са циљем прикупљања информација о одређеној области, учења, увежбавања неких вештина и слично. Примери активности које могу бити посматране као индивидуално усавршавање учитеља јесу читање стручне литературе, консултације са колегама, учење свирања новог музичког инструмента и слично. Индивидуални облик усавршавања остварује се самообразовањем и саморазумевањем учитеља: читањем одговарајуће литературе, хоспитовањем код истакнутих наставника, теоријским и емпиријским истраживањима практичара, увођењем иновација у васпитно-образовни рад и слично (Nikić, 2017).

У овом контексту је могуће тумачити и једно од виђења индивидуалног, односно личног стручног усавршавања учитеља које води порекло из домаће

стручне литературе. Индивидуално усавршавање учитеља је свесна самоиницијативна, саморегулативна, систематизована, целовита, динамична, континуирана, развијајућа делатност наставника над самим собом са високим степеном властите аутономије у планирању, интенционалности, организацији, реализацији и евалуацији стручног усавршавања у циљу унапређивања индивидуалних професионалних компетенција (знања, умења и навика) (Васиљевић, 2012, стр. 258). Потенцијалне мане, односно ограничења индивидуалног стручног усавршавања учитеља односе се на увек отворено питање ефикасности истог, с обзиром на то да недостају објективни показатељи успеха истог, стручњаци који овај процес надгледају, кроз њега воде и усмеравају учитеља и слично. Поред овог ограничења, односно мање индивидуалног усавршавања учитеља, свакако да је у контексту ове тематике неопходно још једном поменути раније питање мотивисаности учитеља за индивидуално усавршавање. Као што је раније у оквиру овог рада наведено, велики је број земаља, међу којима је и наша у којима су учитељи недовољно плаћени, недовољно цењени и уважавани од стране ширег друштва и у којима се током година неповољни услови рада негативно одражавају на њихову мотивацију, како за рад, тако и за усавршавање, поготово оно индивидуално, које покрећу, осмишљавају и реализују самоиницијативно и самостално.

У односу на индивидуално, могуће је рећи да је групно стручно усавршавање учитеља онај вид усавршавања којим је учитеље лакше мотивисати, али и осигурати ефикасност овог вида усавршавања, пратити његов ток, исходе и слично. Под групним стручним усавршавањем учитеља обично се подразумевају организоване, групне активности које имају за циљ развој и унапређење компетенција учитеља. Ове активности су најчешће организоване на нивоу школе, локалне заједнице или у виду различитих научних и стручних скупова, семинара, едукација, предавања, конференција, конгреса, трибина, радионица и сличних облика усавршавања учитеља. Када је реч о организованим програмима намењеним стручном усавршавању учитеља, важно је да они буду у складу са конкретним областима у којима учитељима недостају адекватне компетенције, или је потребно развити потпуно нове. Иако се садржаји ових програма у бројним земљама односе примарно на унапређење односа и комуникације са ученицима, конструктивно суочавање са проблемима у настави, као и на оснаживање учитеља за адекватну процену својих професионалних активности, постоје и они програми и садржаји стручног усавршавања који су усмерени на уско специфичне теме и сегменте рада учитеља.

С обзиром на бројност потенцијалних садржаја организованог, односно групног стручног усавршавања учитеља бројне земље реализују истраживања, како би идентификовали оне области у које је потребно улагати време, енергију и материјална средства када је реч о групном стручном усавршавању учитеља. Само адекватно планирано, реализовано и евалуирано групно, односно организовано стручно усавршавање учитеља може да резултује пожељним ефектима, који се на првом месту односе на квалитетну наставу на млађем школском узра-

сту која је адекватан основ каснијих образовних искустава и процеса у којима ће деца, сутра учествовати. С обзиром на све наведено у оквиру овог одељка рада могуће је закључити како је питање стручног усавршавања учитеља комплексна, захтевна и бројним факторима условљена област, која се у различитим друштвима реализује на различите начине, кроз различите садржаје, методе и технике, у складу са потребама конкретних образовних система различитих земаља. Циљ наредног одељка овог рада односи се на ближе одређење и опис индивидуалног и групног стручног усавршавања учитеља у нашој земљи.

Стручно усавршавање у наставном предмету Музичка култура

Посебан значај у формирању односа детета према уметности као и за музички развој има правилно организован наставни процес у школском добу, при чему је сваки наставни процес, па и музички, посредно и непосредно условљен сложеним сплетом објективних и субјективних фактора (Škiljević, 2016, str. 155). Општи циљ наставе предмета Музичка култура у основној школи је стварање интересовања и навика за креативно бављење музиком, што подстиче стваралачке способности, когнитивни развој ученика, као и естетски и етички развој ученика (Станковић, 2018, стр. 470). Адекватно осмишљена и реализована настава предмета Музичка култура има велики образовно-васпитни значај и утицај на децу, односно младе људе и значај који може да се одрази на бројне аспекте и сегменте изградње њихове личности и функционисања у будућности. Широко посматрано, могуће је рећи да Музичка култура као наставни предмет има за циљ да упозна ученике са основама музике, музичког језика и стваралашта, утиче на развој њихове музичке креативности, да код њих подстакне критичко и естетско промишљање о музици, њеним садржајима, начинима извођења и слично. Слушање музике, извођење музике и музичко стваралаштво јесу кључне области кроз које се применом различитих наставних садржаја, техника и метода врши образовање деце у овом домену на млађем школском узрасту. Адекватно организована, осмишљена и реализована настава предмета Музичка култура нуди бројне поступке, приступе и путеве помоћу којих је могуће утицати и деловати на развој музичких способности ученика, које јесу један од важних сегмената њиховог развоја. У основној школи на млађем школском узрасту сваком ученику треба пружити могућност за музички развој, с обзиром на то да свако дете има одређен ниво музичких диспозиција који треба развијати и неговати (Јеремић и Станковић, 2019, стр. 8). На нивоу данашњих знања о природи музичких способности и чиниоцима њиховог развоја, може се са сигурношћу закључити да се дилема око предности наслеђа или средине као детерминанти музичког развоја више уопште не поставља, односно, већина музичких својстава резултат су наслеђених предиспозиција које се активирају и реализују тек у оквиру одређених повољних срединских услова и околности, при чему школа може плански да утиче на ток

музичке активности детета омогућавајући му повољнију музичко-стимулативну средину (Здравковић, 2016, стр. 326).

Почетне информације које се односе на стручно усавршавање учитеља у нашој земљи у области музичке културе могуће је интерпретирати у складу са садржајем каталога програма стручног усавршавања за школску 2018/2019, 2019/2020 и 2020/2021 годину (Каталог програма сталног стручног усавршавања, 2018). Овај каталог садржи укупно 1151 програм. Област Уметности се састоји из три подобласти: Драма и покрет, Ликовна култура и Музичка култура. У области Уметности постоји укупно 50 (4.32% од укупног броја програма) програма стручног усавршавања, док у области Музичка култура постоји укупно 32 програма, што је више од половине понуђених програма у оквиру области Уметност. На основу ових података, могуће је рећи да анализа акредитованих програма за период школске 2018-2021 године из подобласти Музичка култура показује да су ови програми заступљени са 2.27% у укупном броју акредитованих програма.

Категоризација ових програма указује на то да се они већински третирају као програми који унапређују компетенције за уже стручну област, као и да су усмерени на унапређивање компетенција наставника и учитеља у области планирања и реализације наставе оријентисане на исходе (подизање нивоа методичких знања релевантних за циљеве и исходе предмета/области) (Каталог програма сталног стручног усавршавања, 2018). Овакво стање ствари указује на то да учитељи у нашој земљи имају прилику да се стручно усавршавају у области музичке културе, али и да заступљеност броја акредитованих програма који се односе на област музичке културе потенцијално говори о нижем приоритету стручног усавршавања учитеља у овој области у односу на неке друге. Изузетно мали број истраживања која говоре о стручном усавршавању учитеља у домену музичке културе, указује на то да ово није често истраживана област у нашој земљи, потенцијално управо због ниског приоритета који носи са собом када је реч о стручном усавршавању учитеља у овом домену. Као важне резултате истраживања у овој области свакако је важно навести оне на које упућује истраживање (Судзиловски, 2015) које је реализовано са циљем испитивања учесталости индивидуалног стручног усавршавања учитеља у домену музичке културе, као кључних видова усавршавања које практикују у овом домену. Овим истраживањем је обухваћено 411 учитеља централне Србије, а добијени резултати истраживања показују да трећина испитаника уопште не практикује индивидуално усавршавање, док испитаници који се усавршавају то чине кроз консултације са колегама и кроз одржавање вештина свирања. Посматрано на овај начин, јасно је да је реч о алармантном податку који захтева конкретне активности које би биле усмерене на позитивне утицаје на свест учитеља о томе колико је важно континуирано стручно усавршавање у различитим областима и доменима, као и о томе колико могућности XXI век са собом носи када је реч о индивидуалном стручном усавршавању учитеља. Наиме, живот у доба интернета омогућује брз и лак долазак до информација, размене искустава међу стручњацима, нових материјала за

учење и сличног, те се неучествовање или врло ретко учешће у индивидуалном стручном усавршавању учитеља у различитим областима може посматрати као велика проблемска област савременог образовања које тежи томе да иде у корак са савременим технолошким и другим информацијама, развојем и унапређењем друштвених токова.

Метод

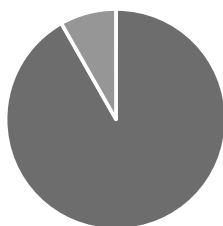
Циљ истраживања односи се на испитивање мишљења и конкретних активности учитеља повезаних са индивидуалним и групним стручним усавршавањем у области наставе предмета Музичка култура. У истраживању се пошло од опште претпоставке да се учитељи углавном професионално усавршавају за планирање, реализацију, праћење и вредновање наставе из предмета Музичка култура. Пошло се и од посебних претпоставки да ће истраживањем бити утврђено да не постоје значајне разлике у конкретним активностима и видовима стручног усавршавања повезаним са индивидуалним стручним усавршавањем из области наставе предмета Музичка култура и проценама учитеља према групном стручном усавршавању из области наставе предмета Музичка култура. Да би се то утврдило, у месецу јулу 2021, на узорку од 146 учитеља, спроведено је истраживање приказано у овом раду. У тренутку реализације истраживања физички контакт са већим бројем људи био је онемогућен, с обзиром на погођеност становника наше земље пандемијом вируса КОВИД-19. У складу са наведеним околностима, аутор рада се одлучио да изврши онлајн истраживање, кроз пласирање упитника на друштвену мрежу Фејсбук. На овај начин, упитнику су могли да приступе и да га попуне учитељи из различитих делова наше земље, који су корисници ове друштвене мреже и који су видели објаву која се односила на позив на истраживање у оквиру неког од приватних профила друштвене мреже Фејсбук у којима је објављен, или у оквиру неке од тзв. група, чији су чланови претежно учитељи из наше земље. Само попуњавање упитника је трајало 5-7 минута.

Узорак коришћен за потребе овог истраживања је пригодан, с обзиром на то да су га чинили учитељи, актуелно запослени у основним школама у нашој земљи, корисници друштвене Фејсбук, која је коришћена као кључни канал приликом прикупљања података за потребе овог истраживања. Сам узорак истраживања чинило је укупно 150 испитаника. Од укупног броја испитаника, њих 146 (90.2%) било је женског пола, а њих 4 (8.1%) мушког пола. Структура узорка у односу на степен стручне спреме испитаника укључених у ово истраживање приказана је у оквиру Дијаграма 1. Као што је приказано у оквиру Дијаграма 1, највећи број испитаника, њих 90.2% има високи степен стручне спреме, а њих 9.8% има виши степен стручне спреме. У контексту реализованог истраживања значајним се чини одлика узорка које се односи на дужину учитељског стажа учитеља укључених у ово истраживање. Наиме, просечан број година учитељ-

ског радног стажа испитаника укључених у ово истраживање износио је 21.52%, $\sigma=9.68$, док је испитаник који је имао најмање година радног стажа био онај који је запослен као учитељ само једну годину, док је испитаник са највише година радног учитељског стажа онај који их је и тренутку реализације истраживања имао 41.

Дијаграм 1: Структура узорка у односу на степен стручне спреме

Стручна спрема

■ Висока ■ Виша

У истраживању су коришћене дескриптивна и трансферзална метода истраживања. Примењене су истраживачке технике анкетирања и скалирања. За потребе овог истраживања, конструисан је комбиновани мерни инструмент, делимично по узору на онај коришћен у оквиру истраживања (Судзиловски, 2015) сличне теме у нашој земљи. Први сегмент упитника односио се на извесне демографске варијабле и податке о учитељској професији испитаника укључених у ово истраживање. Питања из овог дела упитника односила су се на пол испитаника, старост, степен стручне спреме, као и дужину учитељског радног стажа. Други део упитника био је намењен испитивању мишљења односно конкретних активности учитеља повезаних са индивидуалним и стручним усавршавањем у области музичке културе. Овај сегмент упитника састојао се од питања са понуђеним одговорима, при чему се на нека од питања одговарало кроз дихотомни формат одговора, а нека питања су подразумевала више понуђених одговора, при чему су одговори на нека од питања формулисани кроз петостепену Ликертову скалу.

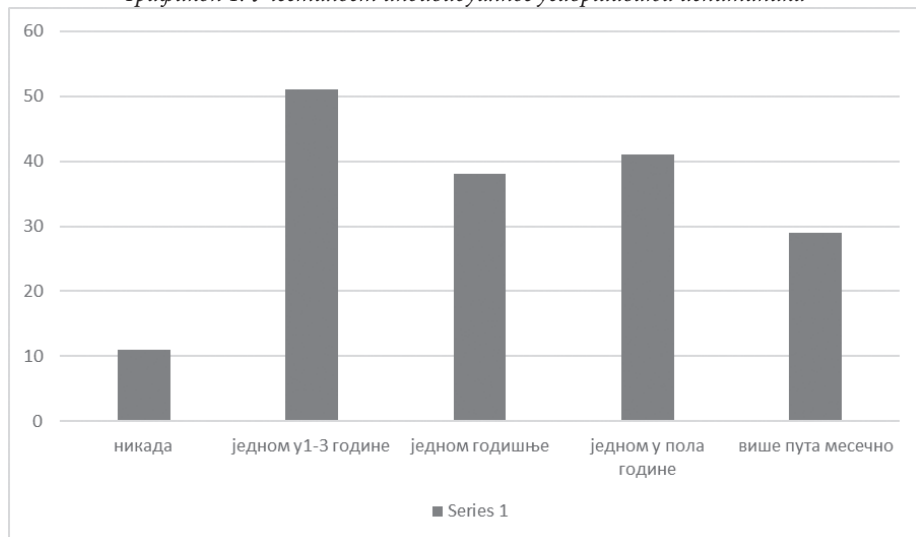
Подаци прикупљени истраживањем обрађени су дескриптивном статистиком у статистичком програму SPSS 21 и приказани дијаграмом и графиконима.

Резултати истраживања

Учесталост индивидуалног усавршавања испитаника

Прво питање из упитника које је било посвећено испитивању конкретних активности учитеља који се односе на њихово индивидуално стручно усавршавање је гласило: „Да ли се индивидуално усавршавате из области наставе предмета Музичка култура?“ Највећи број испитаника (91.8%) је изјавило како практикује индивидуално стручно усавршавање из области наставе предмета Музичка култура, њих 8.2% изјавило како не практикује индивидуално стручно усавршавање из области наставе предмета Музичка култура у својој учитељској пракси. Три испитаника нису дала одговор на ово питање. На одговоре испитаника на ово питање надовезују се одговори на питање које је гласило: „Колико често се индивидуално усавршавате из области наставе предмета Музичка култура“, с обзиром на то да пружа додатан увид у структуру индивидуалног усавршавања оних учитеља, односно готово свих укључених у ово истраживање, који практикују индивидуално стручно усавршавање. Структура одговора испитаника на ово питање приказана је у оквиру Графикана 1.

Графикон 1: Учесталост индивидуалног усавршавања испитаника

На основу резултата приказаних у оквиру Графикана 1, могуће је закључити да се највећи број испитаника укључених у ово истраживање индивидуално стручно усавршава из области наставе предмета Музичка култура једном у 1-3

године (њих 30%), док се једном годишње индивидуално стручно у овој области усавршава 22.4% испитаника. Нешто учестилије индивидуално стручно усавршавање из области наставе предмета Музичка култура присутно је код 24.1% испитаника који се на овај начин стручно усавршавају једном у пола године и код оних који се на овај начин стручно усавршавају више пута месечно, односно њих 17.1%. 6.5% испитаника је изјавило да се никада индивидуално стручно не усавршава из области наставе музичке културе.

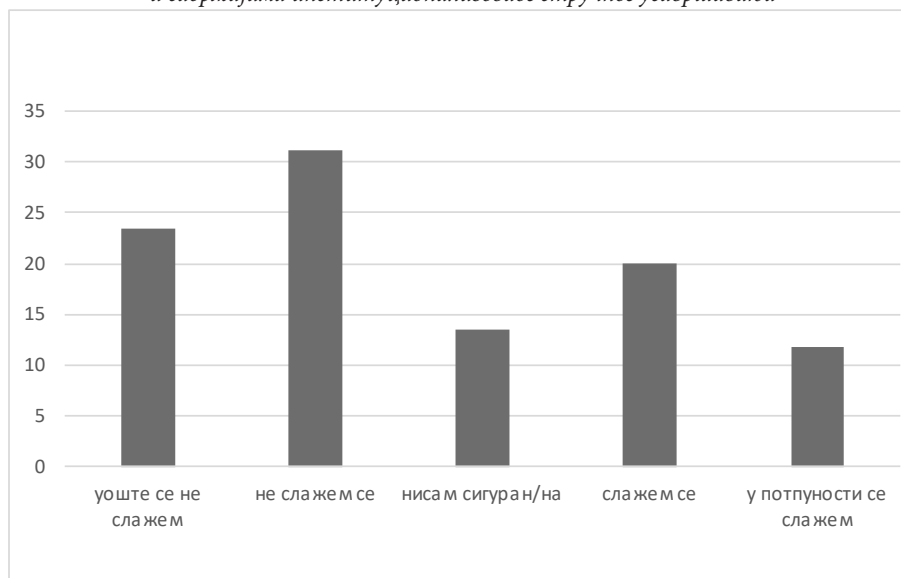
Када је реч о начинима и конкретним активностима, које учитељи практикују када је реч о индивидуалном стручном усавршавању, њих 6.5% је још једном потврдило да се не усавршава индивидуално у домену наставе предмета Музичка култура, док је највећи број учитеља изјавио да приоритет приликом индивидуалног стручног усавршавања у овој области даје праћењу литературе, интернета и других садржаја повезаних са музичком културом, односно њих 67.6%. Одржавање вештине инструменталног извођења (12.4% испитаника) и консултације са колегама (11.2% испитаника) јесу видови индивидуалног стручног усавршавања које као приоритетно истиче приближно 12% испитаника за сваки од ова два вида индивидуалног стручног усавршавања. Приказани резултати указују на то да се испитаници међусобно разликују како у погледу учествовања у индивидуалном стручном усавршавању из домена области настава предмета Музичка култура, тако и у погледу примарних начина на које се усавршавају, као и учесталости овог усавршавања. Све наведено у оквиру овог одељка рада упућује на закључак да међу испитаницима укљученим у ово истраживање постоји углавном позитивно мишљење када је реч о индивидуалном стручном усавршавању као виду усавршавања у домену области наставе предмета Музичка култура, као и да је ово вид стручног усавршавања који у пракси практикује велика већина испитаника који су чинили овак узорак.

***Мишљење и конкретне активности учитеља
у контексту групног стручног усавршавања из
области наставе предмета Музичка култура***

Представљање сегмента резултата овог истраживања који се односио на испитивање мишљења и конкретних активности учитеља у контексту групног стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка култура чини се адекватним започети представљањем учесталости овог облика стручног усавршавања међу испитаницима који су чинили овај узорак. Наиме на питање: „Да ли сте некада учествовали у неком виду организационог стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка култура (акредитовани програми, семинари, едукације, предавања и слично)?“ 45.9% испитаника одговорило је потврдно, а 54.1% испитаника одрично. На ове одговоре испитаника надовезују се одговори на питање: „Да ли сте у последњих пет година учествовали у неком виду институционализованог стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка

култура (семинари, едукације, предавања и слично)?“ на које је 39.4% испитаника одговорило потврдно, а 60.6% испитаника одрично. За дискусију до сад наведених резултата када је реч о мишљењу и конкретним активностима учитеља у контексту групног стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка култура као потенцијално важан податак чини се важним разматрање оног који се односи на мишљења испитаника у контексту следеће тврдње: „Постоји довољан број облика и садржаја намењених институционализованом стручном усавршавању из области наставе предмета Музичка култура (семинари, едукације, предавања, акредитовани програми и сл.)?“ Структура одговора на ову тврдњу приказана је у оквиру Графикана 2.

Графикон 2: Мишљење испитаника о облику и садржајима институционализоваог стручног усавршавања

Као што је приказано у оквиру Графикана 2, чак 23.5% испитаника је изјавило како се уопште не слаже са изнетом тврдњом, њих 31.2% је рекло да се са изнетом тврдњом не слаже, док је 13.5% испитаника изјавило како није сигурно. Са друге стране, 20% испитаника је изјавило како се са изнетом тврдњом слаже, а њих 11.8% како се са изнетом тврдњом у потпуности слаже. Свакако да је за добијање целовите истраживачке слике која се односи на испитивање мишљења и конкретних активности учитеља у контексту групног стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка култура важно у обзир узети и мишљење испитаника у контексту тврдње: „Институционализовано стручно усавршавања из области наставе предмета Музичка култура доприноси доприноси мојој

личној сигурности у реализацији наставе предмета Музичка култура“. 5.3% испитаника је изјавило како се уопште не слаже са овом тврдњом, њих 32.9% како се са тврдњом не слаже, а 18.8% како у контексту ове тврдње није сигурно у своје мишљење. Са друге стране, 18.8% испитаника изјавило је како се са наведеном тврдњом слаже, а њих 11.2% како се са наведеном тврдњом у потпуности слаже. Наиме, представљени резултати јасно указују на постојање разлика међу испитаницима када је реч о испитиваним активностима у вези са групним стручним усавршавањем испитаника у домену наставе предмета Музичка култура.

Дискусија резултата истраживања

Када је реч о испитивању мишљења и конкретних активности учитеља у контексту индивидуалног стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка култура могуће је рећи да испитаници укључени у ово истраживање имају углавном позитивно мишљење према овом виду стручног усавршавања, као и да га у својој пракси користе. Наиме, чињеница која упућује на то да је чак приближно 92% учитеља изјавило како се индивидуално усавршава из области наставе предмета Музичка култура указује на то да је учитељима ово познат и вид стручног усавршавања који користе у својој учитељској пракси. Ипак, иако ово јесте позитиван резултат на њега сенку донекле баца чињеница да је чак 30% испитаника изјавило да практикује индивидуално усавршавање из области наставе предмета Музичка култура, једном у периоду између једне и три године. Наиме, с обзиром на то да је 6.5% испитаника изјавило да се никада индивидуално стручно не усавршава у поменутој области, могуће је рећи како се приближно 40% испитаника не усавршава никада, или то чини изузетно ретко када је реч о настави предмета Музичка култура.

Позитиван резултат који указује на потенцијале у раду са учитељима на разумевању улоге, концепта, облика и значаја индивидуалног стручног усавршавања у домену наставе предмета Музичка култура доноси са собом резултат који говори о томе да преко 55 процената испитаника укључених у ово истраживање значај индивидуалног усавршавања у домену области наставе предмета Музичка култура перципира као веома значајно за сопствени рад, а њих чак 41 проценат као умерено значајну активност у контексту сопственог учитељског рада. На овај резултат се надовезује и резултат који се односи на то да су испитаници на тврдњу „Индивидуално усавршавање из области наставе предмета Музичка култура доприноси мојој личној сигурности у реализацији наставе предмета Музичка култура“ одговорили на начин да се уопште не слажу у 3.5% случајева, не слажу у 16.5% случајева, 15.9% испитаника није сигурно слаже ли се са тврдњом, док се 42.9% испитаника слаже са овом тврдњом, а 21.2% се са тврдњом у потпуности слаже.

Када је реч о испитивању мишљења и конкретних активности учитеља у контексту групног стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка

култура, могуће је рећи да добијени резултати потврђују раније изнет став аутора овог рада који се односи на постојање дискрепанце између мишљења и понашања, односно конкретних активности учитеља када је реч о индивидуалном и стручном усавршавању из области наставе предмета Музичка култура. Наиме, добијени резултати указују на то да је отприлике половина учесника овог истраживања учествовала у неком облику институционализованог, односно групног стручног усавршавања, односно да половина учесника истраживања у овом виду усавршавања није учествовала током своје учитељске каријере. Када се овом податку придодају они који указују на то да је само 39.4% учитеља укључених у ово истраживање у последњих пет година учествовало у неком виду институционализованог, односно групног стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка култура, намеће се закључак како настава предмета Музичка култура није приоритетна област приликом групног стручног усавршавања учитеља у нашој земљи.

Са друге стране, највећи број испитаника, односно њих 60% процењује групно усавршавање из домена области наставе предмета Музичка култура као умерено значајно за њихов рад, а готово 30% испитаника као веома значајно за њихов рад. Истовремено, приближно 30% испитаника изјављује да се са тврдњом *„Институционализовано стручно усавршавања из области наставе предмета Музичка доприноси мојој личној сигурности у реализацији наставе предмета Музичка култура“* делимично или уопшности слаже, а приближно исти проценат испитаника се са наведеном тврдњом уопште не слаже. Док испитаници не практикују у највећем броју случајева континуирано групно стручно усавршавање у домену наставе предмета Музичка култура, они овај вид стручног усавршавања у највећем броју случајева процењују као веома значајно за њихов рад. Овакви подаци удружени са податком који се односи на мишљење испитаника како институционализовано стручно усавршавања из области наставе предмета Музичка култура не доприноси умногоме на сигурност у реализацији наставе у оквиру поменутог наставног предмета сасвим оправданим чини постављање питања које се односи на структуру и заступљеност различитих програма намњених групном стручном усавршавању учитеља у домену наставе предмета Музичка култура.

У овом контексту важно је навести како преко 50% испитаника изјављује како не постоји довољан број облика и садржаја намењених групном стручном усавршавању из области наставе предмета Музичка култура (семинари, едукације, предавања, акредитовани програми и сл.), док 30% испитаника сматра да оваквих садржаја има довољно, а остали нису сигурни. Од укупног броја испитаника који су у својој учитељској каријери учествовали у неком виду групног стручног усавршавања половина њих сматра да знање стечено током институционализованог стручног усавршавања из области наставе предмета Музичка култура има прилику да примени у својој учитељској пракси. Оваква структура резултата намеће неопходност постављања питања о квантитету и квалите-

ту програма групног стручног усавршавања учитеља у домену области наставе предмета Музичка култура. С обзиром на то да се као једини доступан податак у овом контексту чини онај о броју акредитованих програма стручног усавршавања учитеља намењених њиховом стручном усавршавању у домену предмета Музичка култура, а да анализа овог сегмента обрађена раније у оквиру овог рада указује на то да актуелно постоје само 32 оваква програма намењена групном стручном усавршавању учитеља у домену наставе предмета Музичка култура, од укупно 1151 акредитованих програма, могуће је рећи да је ово област групног стручног усавршавања наставника која заслужује додатну пажњу и унапређење овог сегмента њиховог групног стручног усавршавања.

Закључак

Циљ овог рада односио се на испитивање мишљења и учешћа учитеља у контексту групног и индивидуалног стручног усавршавања у домену наставе предмета Музичка култура, као и постојања разлика у учешћу учитеља у групном и индивидуалном стручном усавршавању из ове области у зависности од дужине учитељског радног стажа. Релевантност теме и контекста реализованог истраживања могуће је пронаћи у све интензивнијем и систематичнијем приступу савременом образовању које као један од приоритета посматра учитеље, као носиоце целокупног васпитно-образовног процеса, као образоване, стручне и мотивисане за целоживотно учење, односно перманентно образовање које се реализује примарно кроз индивидуално и групно стручно усавршавање. Шаблонски, традиционални, по принципу „нека се нађе“, приступ стручном усавршавању учитеља основних школа несумњиво има негативне последице на развој основне школе као институције за потребе ученика у основној школи 21. века, при чему и поред евидентних слабости стручног усавршавања учитеља основних школа не смемо занемарити улогу и значај стручног усавршавања за промене у приступу учењу и позиционирању ученика у основној школи 21. века (Баћац, 2017, стр. 86).

У складу са свим наведеним реализовано је и истраживање које је довело до резултата истраживања који се могу изнети у форми закључака. Они су:

1. учитељи укључени у ово истраживање имају углавном позитивно мишљење о индивидуалном стручном усавршавању у домену области наставе предмета Музичка култура;
2. упркос позитивном мишљењу које испитаници имају према индивидуалном стручном усавршавању у домену наставе предмета Музичка култура испитаници укључени у ово истраживање узимају учешће релативно ретко (највећи број њих тек једном у периоду од 1-3 године);
3. половина учесника истраживања је учествовала некада у току своје учитељске каријере у групном стручном усавршавању у домену наставе предмета Музичка култура;

4. само трећина испитаника је у последњих пет година учествовала у групном стручном усавршавању у домену наставе предмета Музичка култура; и
5. испитаници у највећем броју случајева сматрају како не постоји довољан број садржаја намењених групном стручном усавршавању у домену наставе предмета Музичка култура.

Реализовано истраживање није пружио основ за формирање узрочно-последичних веза, односно откривања фактора кој стоје у позадини извесних феномена, као што је на пример, учесталост реализације индивидуалног стручног усавршавања у домену наставе предмета Музичка култура. Ипак и поред ограничења која су неминовност сваког истраживачког рада, важно је напоменути да је овај рад, односно истраживање реализовано за његове потребе са собом донео у пракси примењиве импликације и мало расветлио недовољно истраживану област у емпијским истраживањима наше земље. У овом контексту могуће је рећи да је овај рад пружио адекватан основ за будућа истраживања ове или сличних тема.

Литература

- Бањац, М. (2017). Стручно усавршавање учитеља у подручју неуроедукације за потребе почетне наставе математике. *Нова школа*, 12(1), 76-88.
- Василијевић, Д. (2012). Индивидуално усавршавање наставника западне Србије. *Теме: часопис за друштвене науке*, 1, 255-276.
- Вујачић, М., Ђевић, Р. и Станишић, Ј. (2017). Искуства учитеља у примени иновативних наставних метода у оквиру програма стручног усавршавања. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 49(2), 234-260.
- Здравковић, В. (2016). *Интеграциони процес у почетној музичкој настави у основној школи* [Докторска дисертација, Педагошки факултет у Врању Универзитета у Нишу]. Национални репозиторијум дисертација у Србији. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/7223/Disertacija7254.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Јеремић, Б. и Станковић, Е. (2019). *Методика наставе музичке културе за предшколски и млађи школски узраст*. Сомбор: Педагошки факултет у Сомбору.
- Капацитет програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2018/2019, 2019/2020. и 2020/2021. годину*. (2018). Београд: Завод за унапређење образовања и васпитања.
- Крстић, А. и Османовић, Ј. (2015). Мотивисаност наставника за професионални развој и саморазвој. *Годишњак Учитељског факултета у Врању*, (6), 187-200.
- Станковић Ј. М. (2018). Књижевност за децу у настави музичке културе од првог до четвртог разреда. У В. Јовановић и Б. Илић (Уред.), *Књижевност за децу*

- у науци и настави, 21, (стр. 469–477). Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.
- Суздиловски, Д. (2015). Колико и како се учитељи индивидуално усавршавају у области музичке културе. *Настава и васпитање*, 64(3), 521–529.
- Buchberger, F., Campos, B. P., Kallos, D., & Stephenson, J. (Eds.) (2000). *Green paper on teacher education in Europe*. Umeå: University of Umeå.
- Grandić, R. i Stipić, M. (2011). Profesionalni razvoj nastavnika – put do kvalitetnijeg obrazovanja. *Pedagoška stvarnost*, 57(3-4), 198–207.
- Jurkić Sviben, T., Jeremić, B., & Gortan-Carlin, I. P. (2021). Student teachers' opinion regarding personal competencies for teaching the Music culture class in primary education. *Croatian journal of education*, 23(2), 11–32.
doi: <https://doi.org/https://doi.org/10.15516/cje.v23i0.4342>.
- Kalmar, L. i Janković, A. (2021). Kompetencije nastavnika razredne nastave kao činilac efikasnosti obrazovanja u savremenoj školi. *Norma*, XXVI(2), 149–157.
- Milenović, A. (2017). *Razredna nastava: inovativni didaktičko-metodički modeli*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Milenović, Ž. (2009). Stavovi nastavnika osnovne škole o mogućnostima i ograničenjima njihovog profesionalnog usavršavanja samoobrazovanjem. *Naša škola*, 15(1-2), 83–101.
- Milenović, Ž. (2010a). Obrazovanje i usavršavanje učitelja za vaspitanje i obrazovanje dece sa posebnim obrazovnim potrebama u inkluzivnoj nastavi. U D. Branković (Ured). *Kultura i obrazovanje – determinante društvenog progressa (dostignuća, dometi, perspektive)* (str. 777–795). Banjaluka: Filozofski fakultet Univerziteta u Banjaluci.
- Milenović, Ž. (2010b). Profesionalno i stručno usavršavanje nastavnika osnovne škole za rad u inkluzivnoj nastavi. U M. Arnaut (Ured.). *Edukacija nastavnika za budućnost* (str. 255–265). Zenica: Pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici.
- Minić, V. L., & Jovanović, M. M. (2017). Education and training of teachers in Serbia in the second half of the past century. *Nasleđe*, 14(38), 67–80.
- Nikić, A. (2017). *Stručno usavršavanje nastavnika putem elektronskog kursa*. Dositej, 2. <https://www.eucionica.com/strucno-usavrsavanje-nastavnika-putem-elektron-skog-kursa/>
- Osmanović, J. i Anđelković B. (2015). Permanentno obrazovanje kao prediktor unapređivanja rada pedagoga i nastavnika. U S. Dubljanin i dr. (Ured.), *Pedagoški doprinos unapređivanju podučavanja i učenja* (str. 94–100). Beograd: Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju i andragogiju ; Pedagoško društvo Srbije.
- Pećanac, R., Jeremić, B., & Milenović, Z. (2016). Digital Media in the Teaching of Music Education. *The New Educational Review*, 43(1), 236–247.
- Škiljević, Lj. (2016). Analiza zastupljenosti narodnih pjesama u nastavnom planu i programu za osnovnu školu u Republici Srpskoj za predmet muzička kultura. *Nova škola*, 11(2), 153–164.

THE TEACHER'S OPINION ABOUT PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE TEACHING OF THE SUBJECT MUSICAL CULTURE

Summary: The question of a permanent, lifetime worth of studying and improvement through formal, nonformal, and informal education has, in the last couple of years, become a more popular topic in various areas, including the area of education and teachers' and professors' professional development. In modern societies, the professional development of teachers and professors is seen as one of the key segments of contemporary education development and the development of the entire society which lies on the basis of the educational system. Individual and group professional development of teachers is a dominant form of permanent education and professional development of teachers in our country. Considering the countless potentials of Music culture instruction, and its opportunity to influence different elements of young school-age children's development, this paper focused on examining the opinions and practical steps of teachers related to the individual and professional development in the area of Music culture. The key results of this research indicate that the participants have a mostly positive opinion towards both individual and group professional development in the field of teaching the subject Music culture. Their specific activities in the context of individual and group professional development indicate the difference between the opinions and behavior of the participants. Namely, despite the positive opinion towards individual and professional training in the field of teaching the subject Music culture, the respondents included in this research take part relatively rarely.

Keywords: permanent education, modern school, lifelong learning, primary school teachers, music.